

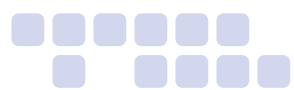
PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/206316>

Please be advised that this information was generated on 2020-11-25 and may be subject to change.

Monitor Kerkbalans 2018

Rapport nr. 654, augustus 2018

drs. Joris Kregting

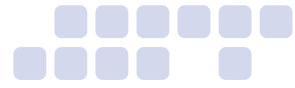

KASKI

Inhoudsopgave

1	Samenvatting en conclusie	5
1.1	Samenvatting	5
1.2	Conclusie	6
2	Inleiding	9
3	Resultaten	11
3.1	Context	11
3.2	Opbrengst	12
3.3	Inzet administratie	13
3.4	Vrijwilligers	17
3.5	Hoe worden parochianen benaderd voor Kerkbalans?	18
3.6	Wat doen parochies met niet-bijdragende parochianen?	26
3.7	Mate van activiteit parochies en ondersteuning	30
	Bijlage	35

KASKI

1 Samenvatting en conclusie

1.1 Samenvatting

Positief:

- De leden- en financiële administratie van de parochies is in het overgrote deel van de parochies op orde, er is slechts een kleine groep (10%) waar de staat van de administratie een optimale uitvoering van Kerkbalans in de weg staat. De module Kerkbijdrage van Navision wordt door bijna 60% van de parochies ingezet. Er dient hierbij wel opgemerkt te worden dat parochies de module in vergelijking met 2016 niet vaker zijn gaan inzetten en dat nog lang niet alle mogelijkheden van deze module worden gebruikt.
- Het aandeel parochies met een tekort aan vrijwilligers ten behoeve van de uitvoering van Kerkbalans is stabiel, rond de 20%, en neemt dus niet toe (ondanks signalen van sterke vergrijzing van het vrijwilligersbestand).
- Bijna de helft van de parochies gaat zelf aan de slag met de folder die ze voor Kerkbalans inzetten: ze maken deze volledig zelf of zetten eigen tekst in het landelijke format. Het gebruik van de standaard landelijke folder neemt af. Overigens is men over de kwaliteit van de landelijke folder nog steeds tevreden.
- Steeds meer parochies geven informatie over schenkingen, inmiddels doet bijna de helft van de parochies dit.
- Het noemen van een richtbedrag neemt langzaam toe, van bijna 40% in 2012 naar bijna de helft in 2018.
- Ongeveer driekwart van de parochies kent het Stappenplan; in 2016 was deze bekendheid nog fors lager, namelijk bij tweederde van de parochies. Veel parochies die het Stappenplan kennen, laten zich voor de uitvoering van Kerkbalans leiden door dit landelijke kanaal.
- Nieuwe parochianen worden vaak benaderd: ongeveer 50% maakt eerst kennis en benadert ze dan voor Kerkbalans en nog eens ongeveer 40% benadert ze voor Kerkbalans zonder eerst kennis te maken.

Negatief:

- Er zijn nog steeds grote zorgen over de ontwikkeling van de opbrengst van Kerkbalans. Die daalde de afgelopen jaren met 2-4% per jaar en driekwart van de parochies voorziet een aanhoudende daling in de komende jaren.
- Slechts een klein deel van de parochies, ongeveer 10%, heeft een uitgebreid e-mailbestand van de huishoudens die voor Kerkbalans worden benaderd. In vergelijking met 2016 hebben wel steeds meer parochies plannen om zo'n uitgebreid bestand te realiseren.

- Het persoonlijke contact met parochianen tijdens de benadering van Kerkbalans (materiaal persoonlijk afgeven en/of reacties persoonlijk ophalen) blijft afnemen, inmiddels doet nog een derde van de parochies dit, in 2012 was dit nog bijna de helft.
- Het opnemen van informatie in het materiaal van Kerkbalans aangaande de financiële situatie neemt niet toe (schommelt al jaren tussen de 55% en 60%) en informatie aangaande uitgevoerde en geplande activiteiten van de parochies is schaars (in 10-20% van de parochies).
- Het verzoek aan parochianen om hun bijdrage te verhogen is, na de opmars tussen 2012 en 2016 (van 36% naar 45%) in 2018 iets teruggevallen (41%).
- Huishoudens bedanken voor hun bijdrage, is nog vrij uitzonderlijk (16% van de parochies doet dit).
- Het gebruik van promotiemateriaal ten behoeve van publiciteit van Kerkbalans loopt iets terug, van bijna 60% in 2016 tot ongeveer de helft van de parochies in 2018.
- Het specifiek benaderen van groepen niet-bijdragende parochianen blijft slechts op beperkte schaal gebeuren (door rond de 10% van de parochies), of het nu gaat om parochianen die recent zijn gestopt met bijdragen (weifelaars), parochianen die al iets langer geleden zijn gestopt (afhakkers) of parochianen dat nog nooit hebben bijgedragen (structurele niet-bijdragers). Het aantal parochies die deze groepen niet-bijdragende parochianen überhaupt niet benadert, wordt zelfs steeds groter.

1.2 Conclusie

De monitor toont dat een deel van de parochies bezig is de kwaliteit van hun wervingsactie te verbeteren. Steeds meer parochies investeren in een eigen folder en in informatie over schenkingen en steeds meer parochies noemen een richtbedrag. Aan de andere kant zien we geen positieve ontwikkelingen bij de inhoud van het materiaal wanneer het gaat om een verzoek om verhoging van bijdragen en om een verantwoording van de financiën en de activiteiten.

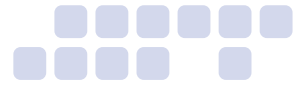
Andere meer arbeidsintensieve onderdelen van de uitvoering van Kerkbalans bevinden zich op een laag pitje (de specifieke benadering van bijdragende en niet-bijdragende parochianen) of vinden steeds minder vaak plaats (het persoonlijk contact met parochianen). Het niet van de grond komen van segmentatie, lijkt geen administratieve oorzaak te hebben. Het is daarbij wel afwachten hoe de transitie van Navision naar DocBase voor de parochies verloopt. Waarschijnlijk blijft segmentatie een te intensieve klus, bijvoorbeeld als het gaat om het schrijven van verschillende typen brieven.

Bij de specifieke benadering van verschillende groepen niet-bijdragende parochianen komt daar nog bij dat veel parochies verwachten dat een inspanning ten aanzien van deze categorie parochianen niet of nauwelijks loont en daarom deze parochianen überhaupt niet benaderen voor Kerkbalans. Een uitzondering hierop vormen nieuwe, nog niet-bijdragende, parochianen, zij worden wel op grote schaal voor Kerkbalans benaderd.

Het aantal vrijwilligers betrokken bij de uitvoering van Kerkbalans is de afgelopen jaren redelijk stabiel maar de meeste parochies zitten hieromtrent niet heel ruim in hun jas. Ze kiezen daarom voor de kwaliteit van het fondsenmateriaal en niet voor de meer arbeidsintensieve segmentatie. Naar verwachting zal dit de negatieve ontwikkeling van de opbrengst van Kerkbalans niet doorbreken maar hopelijk wel afzwakken.

Tot slot, parochies staan open voor ondersteuning bij de uitvoering van hun Kerkbalans. Het Stappenplan is een prima landelijke leidraad hiervoor. Uitbreiding van de ondersteuning op lokaal niveau waarbij de context van de parochie wordt meegenomen is voor veel parochies een welkome aanvulling op dit Stappenplan.

2 Inleiding

In opdracht van de Interdiocesane Commissie Geldwerving monitort het Kaski de wijze waarop parochies de Actie Kerkbalans houden.

Doel van deze monitor is:

- 1) De uitvoering van Kerkbalans volgen.
- 2) Berekenen van de verwachte opbrengst van het lopende jaar.
- 3) Qua Kerkbalans minder goed functionerende parochies identificeren, met het oog op gerichte ondersteuning.

Voor de beantwoording van de onderzoeksvragen zijn in eind mei 2018 alle 631 parochies in Nederland benaderd. De penningmeester (of iemand anders die nauw betrokken is bij Kerkbalans) van ieder van deze parochies is verzocht een webenquête in te vullen over de uitvoering en de opbrengsten.

De meeste parochies doen mee met Kerkbalans, naar schatting 85%¹. In dit rapport geven we van deze parochies de resultaten over de uitvoering van Kerkbalans. Van de parochies die meedoen met Kerkbalans heeft 46% de vragenlijst ingevuld (247 parochies); in de vorige monitor van 2016 was dit nog 40%. Deze respons is een goede afspiegeling van alle parochies die aan Kerkbalans meedoen wat betreft het aantal parochianen en de stedelijkheid. Toch is er een vrij grote groep parochies, vooral in het bisdom Roermond, die jaar in jaar uit niet met de monitor meedoet. Het is lastig om in te schatten of de hier gepresenteerde resultaten ook voor deze parochies gelden; vermoedelijk zijn zij niet alleen minder actief in de deelname aan onderzoek rond Kerkbalans maar ook met betrekking tot de uitvoering van de actie zelf.

In de rapportage staat de ontwikkeling van landelijke resultaten, bijvoorbeeld als het gaat over het noemen van een richtbedrag of het gebruik van een zelf samengestelde folder, centraal. Helaas komt de vergelijking van deze landelijke resultaten door de jaren heen door grootschalige fusieprocessen onder druk te staan. In de bisdommen Haarlem-Amsterdam en Roermond zijn parochies nog niet op grote schaal gefuseerd,

¹ Aan de parochies die niet meedoen aan Kerkbalans, ongeveer 15% van alle parochies, is gevraagd waarom ze dit niet doen. Een gebrek aan voldoende vrijwilligers en de inschatting dat de actie te weinig effect genereert worden daarbij regelmatig genoemd als reden. Incidenteel noemt men het landelijke karakter van Kerkbalans waardoor parochianen niet goed beseffen dat de opbrengst van de actie voor de lokale parochie bestemd is. Ongeveer 60% van deze parochies houdt wel een alternatieve geldwervingsactie, bijvoorbeeld in de vorm van een collecte of veiling.

in de andere bisdommen wel. Hierdoor vormen de parochies in de twee genoemde bisdommen een steeds groter gedeelte van alle parochies in Nederland, momenteel bijna tweederde deel tegenover ruim 40% vijf jaar geleden, en dus worden deze twee bisdommen ook steeds bepalender voor de resultaten in de monitor. Om deze reden is er vanaf de monitor in 2016 voor gekozen om de resultaten anders samen te stellen dan voorgaande monitors. Waar voorheen grotere bisdommen (met meer parochies) naar verhouding ook meer in het landelijke cijfer werden meegenomen, gaan we in de monitors van 2016 en 2018 uit van een (ongewogen) gemiddelde over de zeven bisdommen. Ieder bisdom weegt dus even zwaar mee in het landelijke cijfer. Wat betekent dit voor de resultaten?

- 1) De resultaten per bisdom zijn ‘gewoon’ vergelijkbaar met die uit de eerdere rapporten.
- 2) De landelijke resultaten zijn het gemiddelde van de zeven bisdommen en hiermee niet vergelijkbaar met de landelijke resultaten uit eerdere rapporten. We hebben deze nieuwe berekening van de landelijke resultaten met terugwerkende kracht doorgevoerd voor de monitors 2014 en 2012. Zo komen we ook in het stramien van een tweejaarlijkse monitor.

In het volgende hoofdstuk worden de belangrijkste resultaten weergegeven. Steeds komt eerst de landelijke ontwikkeling in de afgelopen jaren aan bod, gevolgd door diocesane verschillen anno 2018.

Met het oog op doelstelling 3, het identificeren en op basis daarvan ondersteunen van minder goed functionerende parochies, is aan de rapportage een Excel-bestand gekoppeld. Elk bisdom ontvangt een eigen bestand. In dit bestand worden de gegevens omtrent Kerkbalans voor de individuele parochies weergegeven. Hierdoor worden verschillen tussen parochies goed zichtbaar, bijvoorbeeld de mate waarin parochianen persoonlijk worden benaderd, de beïnvloeding van de hoogte van het gegeven bedrag, de benadering van niet-betalers en, zoals gezegd, de opbrengsten in de afgelopen jaren.

3 Resultaten

3.1 Context

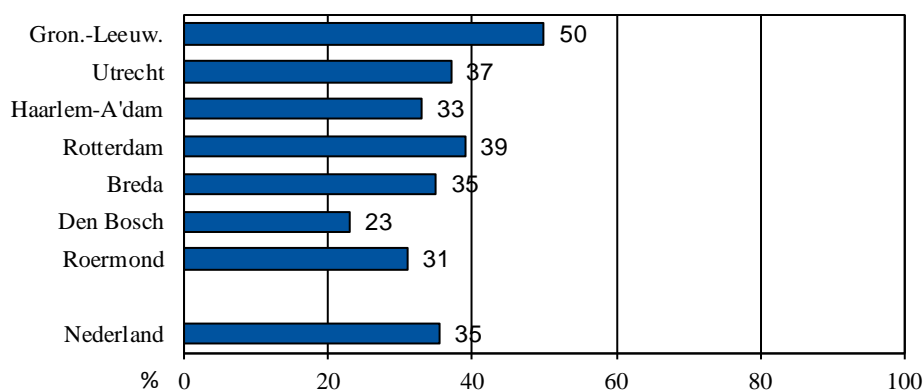
Fusies

Vooral in de bisdommen Groningen-Leeuwarden en Den Bosch hebben de afgelopen jaren op grote schaal fusieprocessen plaatsgevonden. In de bisdommen Haarlem-Amsterdam en Roermond is men in deze jaren vooral gekomen tot samenwerking (in bijvoorbeeld clusters, federaties, samenwerkingsverbanden en personele unies). In de andere bisdommen vonden veel fusieprocessen al langer dan vijf jaar geleden plaats. De fusieprocessen kunnen grote impact hebben op de uitvoering van Kerkbalans. Het kan namelijk zijn dat Kerkbalans vóór de fusie in de locaties op verschillende wijze werd uitgevoerd en dit vraagt om afstemming. Van de parochies die in de afgelopen vijf jaar door fusie tot stand zijn gekomen, is in ongeveer de helft de uitvoering van Kerkbalans in alle locaties gelijk. In de andere helft van deze fusieparochies is de uitvoering van Kerkbalans nog verschillend (ten aanzien van de wijze van benadering van parochianen vaker dan ten aanzien van de inhoud van het materiaal) en vaak is hier ook nog geen of beperkte afstemming tussen de locaties over deze uitvoering.

Andere geldwervingsacties

Net als in 2016 vindt in ruim een derde van de parochies naast Kerkbalans nog een andere geldwervingsactie plaats. Hierbij kan worden gedacht aan bijvoorbeeld een rommelmarkt of de inzameling van geld voor een restauratie van het kerkgebouw. In het bisdom Groningen-Leeuwarden gebeurt dit het vaakst (50%), in het bisdom Den Bosch het minst (23%).

Figuur 3.1 Andere geldwervingsacties dan Kerkbalans in 2018 (in %)

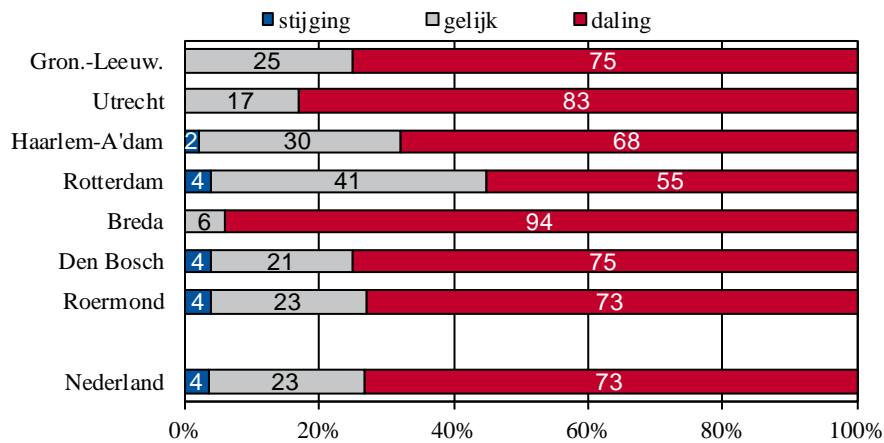

3.2 Opbrengst

De opbrengsten van Kerkbalans daalden de afgelopen jaren met 2-4% per jaar (volgens opgaven van de bisdommen). Aan de parochies is in de monitor gevraagd wat hun verwachte opbrengst is voor 2018. Op basis hiervan wordt ook voor 2018, in vergelijking met 2016, een daling van de opbrengst verwacht en wel met ongeveer 2,5%. In de zuidelijke bisdommen (Breda, Den Bosch en Roermond) is de verwachte daling iets sterker (bijna 3%) dan in de andere bisdommen (ruim 2%)².

Voor de komende jaren verwacht bijna driekwart van de parochies een verdere daling van de opbrengsten. In het bisdom Breda zijn de verwachtingen nog iets pessimistischer, bijna alle parochies verwachten een daling. In het bisdom Rotterdam zijn de verwachtingen iets minder negatief; bijna de helft verwacht geen daling.

Figuur 3.2 Verwachte ontwikkeling opbrengst Kerkbalans komende drie jaar (in %)

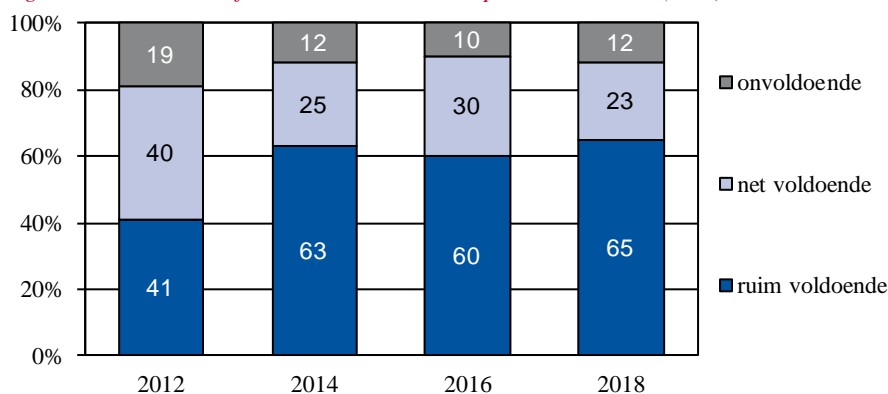

² Het aantal parochies in de monitor met betrouwbare opbrengsten is in sommige bisdommen laag, tussen de 10 en de 15. Daarom is er hier gekozen om de zuidelijke bisdommen niet apart maar getotaliseerd weer te geven en hetzelfde geldt voor de overige bisdommen.

3.3 Inzet administratie

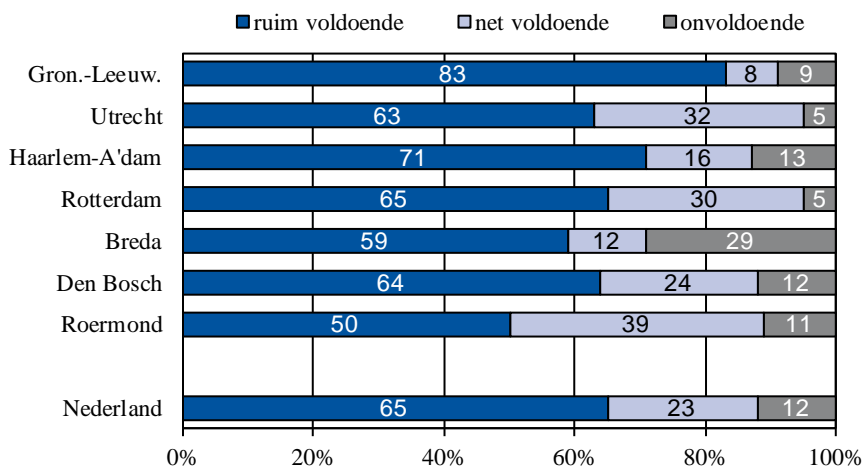
De stand van de leden- en financiële administratie, ten behoeve van een optimale uitvoering van Kerkbalans, is vanaf 2014 stabiel (daarvoor was deze iets slechter): ongeveer 10% van de parochies vindt dat deze administratie nog niet voldoende op orde is.

Figuur 3.3 Leden- en financiële administratie op orde 2012-2018 (in %)

In het bisdom Breda hebben in verhouding veel parochies, ongeveer 30%, problemen met hun leden- en financiële administratie.

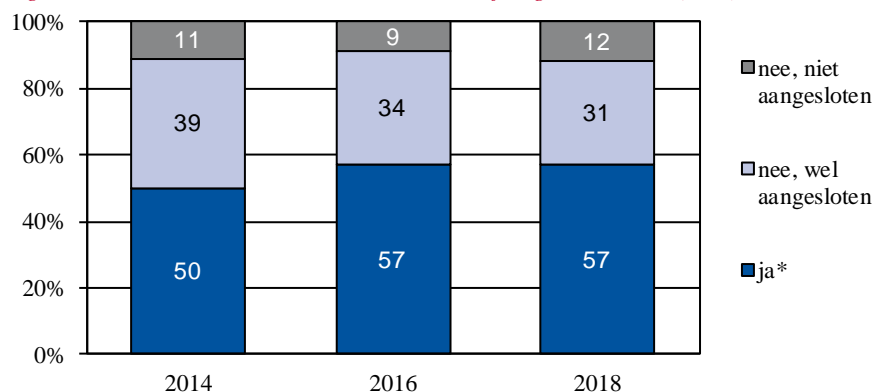
Figuur 3.4 Leden- en financiële administratie op orde 2018, naar bisdom (in %)

In de meeste gevallen voldoet dus de leden- en financiële administratie. Maar betekent dit ook dat parochies de Navision-module Kerkbijdrage inzetten? In de monitor van 2014 werd de vraag naar het gebruik van de module voor het eerst gesteld. Tussen 2014 en 2016 is dit gebruik toegenomen, 2018 geeft een vergelijkbaar beeld als 2016. Uit de monitor blijkt dat in 2018 bijna 60% van de parochies de module inzet voor Kerkbalans, in 2014 was dit gemiddeld de helft. Bijna een derde van de parochies is wel aangesloten bij Navision maar gebruikt de module niet, in 2014 was dit bijna 40%. De overige parochies (12%) zijn niet bij Navision aangesloten en gebruiken de module dus ook niet; dit is vergelijkbaar met 2014.

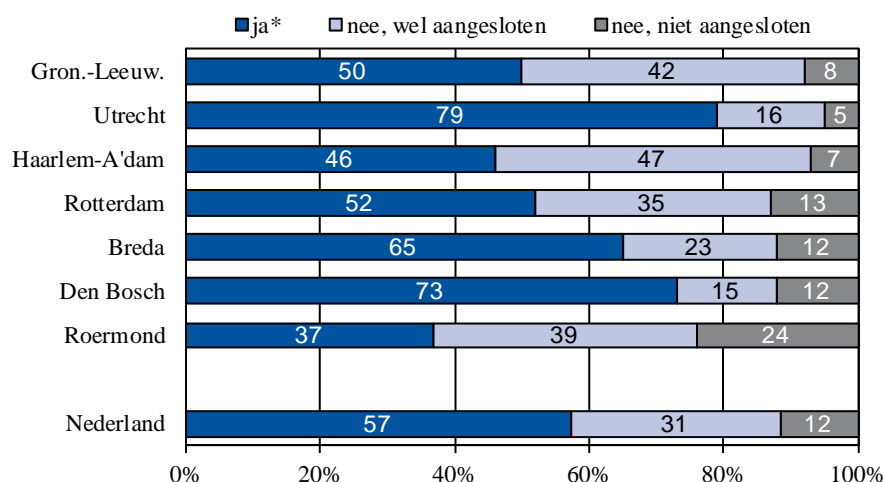
Figuur 3.5 Werken met Navision-module Kerkbijdrage 2014-2018, (in %)

* Inclusief enkele parochies waar sommige locaties wel met de module werken en sommige locaties niet.

In het aartsbisdom Utrecht en in bisdom Den Bosch werken de meeste parochies (ongeveer 75-80%) met de module Kerkbijdrage. Het gebruik van de module blijft in het bisdom Roermond enigszins achter, vooral omdat flink wat parochies niet bij Navision zijn aangesloten.

Figuur 3.6 Werken met Navision-module Kerkbijdrage 2018, naar bisdom (in %)

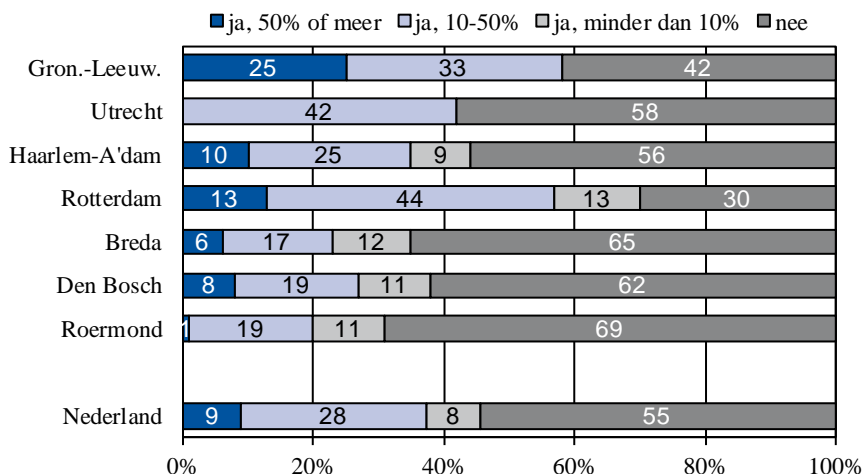
* Inclusief enkele parochies waar sommige locaties wel met de module werken en sommige locaties niet.

Wat doen parochies die de module Kerkbijdrage gebruiken? Bijna de helft van de gebruikers selecteert nieuwe parochianen en ruim 40% selecteert parochianen die zijn gestopt met bijdragen. Bijna een derde van de gebruikers selecteert parochianen die nog nooit hebben gegeven. Het selecteren op basis van de hoogte van de bijdrage en het maken van leeftijdsverdelingen, bijvoorbeeld van bijdragers en niet-bijdragers, worden allebei door ongeveer 20% van de gebruikers van de module gedaan. We concluderen dat de parochies die werken met de module Kerkbijdrage nog niet alle mogelijkheden benutten wat betreft de inzet als informatiesysteem of campagne-instrument. In vergelijking met 2016 worden de mogelijkheden niet sterker benut.

In de monitor van Kerkbalans 2018 is voor de tweede keer gevraagd naar de aanwezigheid van emailadressen van de huishoudens die voor Kerkbalans worden benaderd. Het landelijk beeld is in 2018 vergelijkbaar met 2016. Gemiddeld heeft bijna de helft van de parochies emailadressen maar er zijn weinig parochies (9%) die van de helft of meer van de benaderde huishoudens een emailadres hebben.

In het bisdom Groningen-Leeuwarden zijn de meeste parochies die een fors emailbestand hebben opgebouwd (25%).

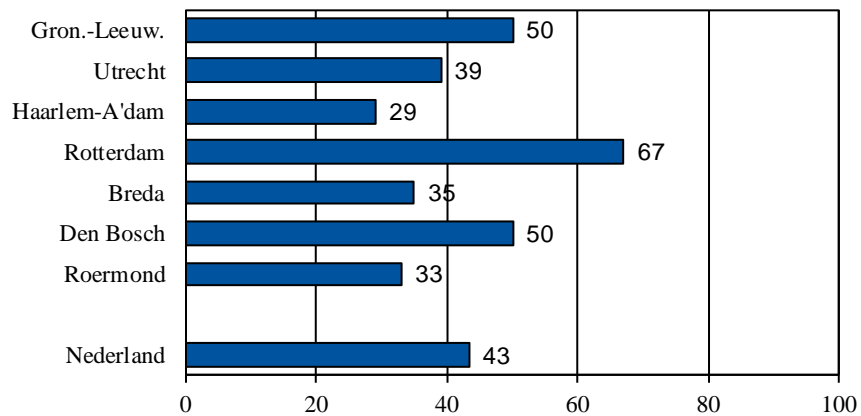
Figuur 3.7 E-mailadres van benaderde huishoudens bekend 2018, naar bisdom (in %)

Aan de parochies is vervolgens gevraagd of ze concrete plannen hebben om het bestand met emailadressen uit te bouwen. Ruim 40% heeft zulke plannen, in 2016 was dit nog een derde. In het bisdom Rotterdam heeft men vaker zulke plannen (67%).

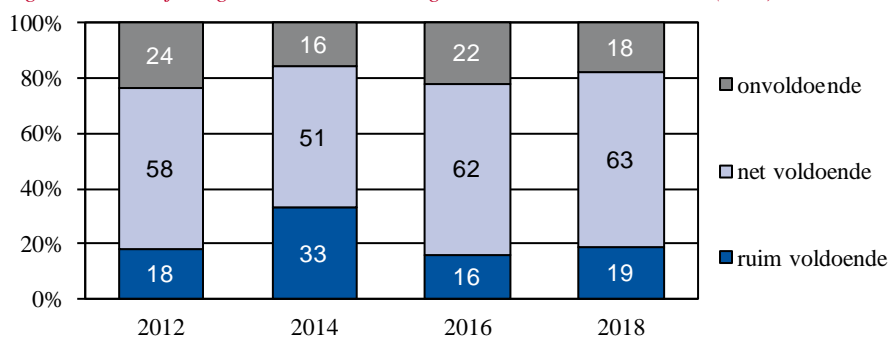
Figuur 3.8 Plannen e-mailadressen uit te bouwen 2018, naar bisdom (in %)

3.4 Vrijwilligers

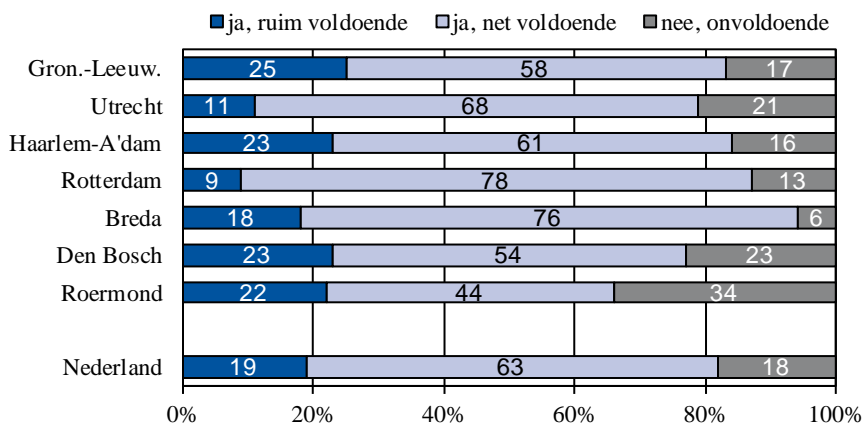
Gemiddeld heeft een op de vijf parochies ruim voldoende vrijwilligers teneinde Kerkbalans goed te kunnen uitvoeren, ruim 60% heeft net voldoende vrijwilligers en bijna 20% onvoldoende. Het aandeel parochies met onvoldoende vrijwilligers schommelt vanaf 2012 rond deze 20%.

Figuur 3.9 Vrijwilligers voor de uitvoering van Kerkbalans 2012-2018 (in %)

In vergelijking met het landelijke gemiddelde hebben parochies in het bisdom Roermond iets vaker een tekort aan vrijwilligers (één op de drie). In het bisdom Breda komt een tekort minder vaak voor, in ongeveer 5% van de parochies.

Figuur 3.10 Vrijwilligers voor de uitvoering van Kerkbalans 2018, naar bisdom (in %)

Het aantal vrijwilligers is mede bepalend voor de uitvoering van Kerkbalans. Zo doen parochies met ruim voldoende vrijwilligers – in vergelijking met parochies met onvoldoende vrijwilligers – ruim twee keer zo vaak aan persoonlijk afgeven of ophalen, en het specifiek benaderen van parochianen die niet (meer) betalen. Als het gaat om de inhoud van het materiaal (bijvoorbeeld zelf een folder samenstellen of het noemen van een richtbedrag), zijn er daarentegen nauwelijks verschillen tussen parochies met voldoende en onvoldoende vrijwilligers. Dit betekent dat een afnemend aantal vrijwilligers vermoedelijk zal leiden tot minder assertieve campagne-activiteiten.

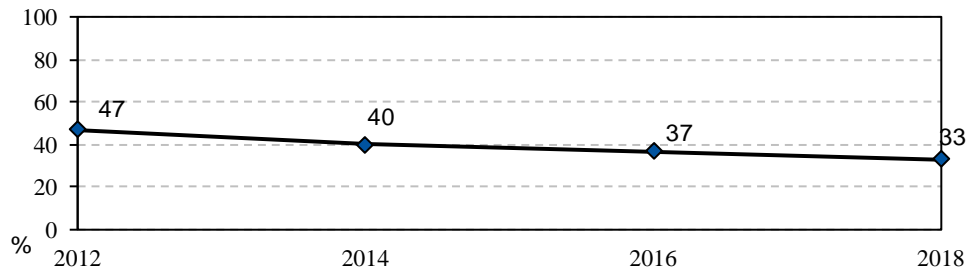
3.5 Hoe worden parochianen benaderd voor Kerkbalans?

Persoonlijk contact

Gemiddeld heeft een derde van de parochies persoonlijk contact met parochianen in het kader van de benadering voor Kerkbalans. Dit kan door het materiaal persoonlijk af te geven en/of door de reacties op de benadering persoonlijk op te halen. Het aandeel parochies met dit persoonlijke contact is de laatste jaren aan het dalen, in 2012 lag het nog op bijna 50%.

Parochies die geen persoonlijk contact hebben, doen het materiaal vooral in de brievenbus waarna parochianen hun reacties mogen insturen (zie Figuur 1 en 2 in de Bijlage).

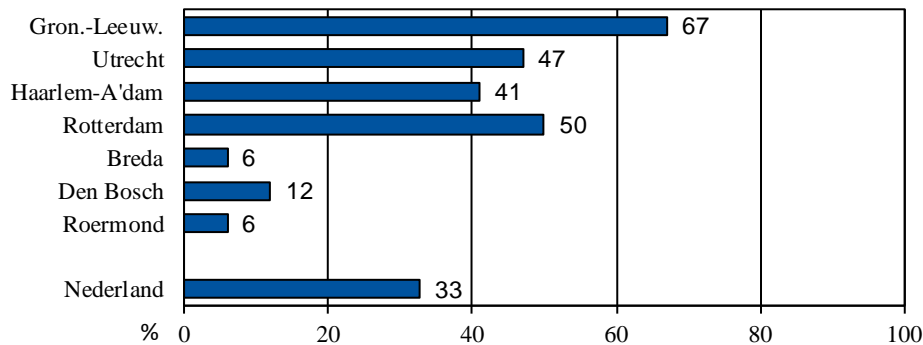
Figuur 3.11 Persoonlijk contact bij benadering parochianen 2012-2018 (in %)*

* Bij verspreiden materiaal en/of ophalen reacties.

De verschillen tussen de zuidelijke en de andere bisdommen zijn groot. In het bisdom Groningen-Leeuwarden heeft ongeveer twee derde van de parochies persoonlijk contact, in het aartsbisdom Utrecht en in de bisdommen en Haarlem-Amsterdam en Rotterdam is dit 40-50%. In de zuidelijke bisdommen Breda, Den Bosch en Roermond is er slechts in een klein deel van de parochies persoonlijk contact (6-12%). Hier wordt het materiaal van Kerkbalans vooral in de brievenbus gestopt en sturen parochianen hun reactie zelf in.

Figuur 3.12 Persoonlijk contact bij benadering parochianen 2018, naar bisdom (in %)*

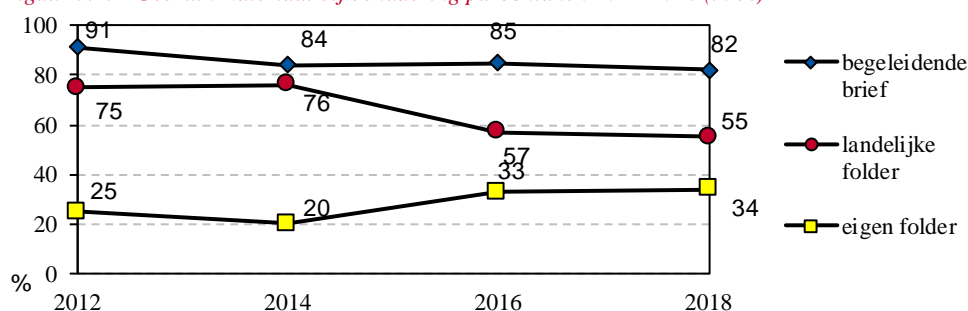

* Bij verspreiden materiaal en/of ophalen reacties.

Gebruik materiaal

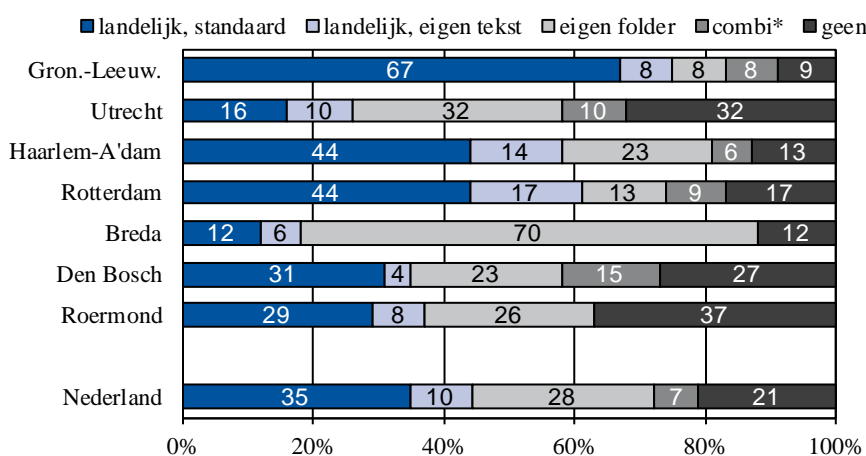
Met welk materiaal benaderen parochies hun parochianen? Het overgrote deel van de parochies gebruikt een begeleidende brief (82%) maar het gebruik hiervan kent wel een lichte daling (in 2012 was het nog ongeveer 90%). De landelijke folder wordt gemiddeld door ruim de helft van de parochies gebruikt. Dit is vergelijkbaar met 2016 maar opvallend lager dan de jaren ervoor toen nog ongeveer driekwart van de parochies deze folder gebruikte. Hiertegenover staat de opkomst van de zelf samengestelde folder, van 20% van de parochies in 2014 tot ongeveer een derde in 2016 en 2018.

Figuur 3.13 Gebruik materiaal bij benadering parochianen 2012-2018 (in %)

In het bisdom Breda gebruiken parochies vaak (70%) een volledig zelf samengestelde folder. In het bisdom Groningen-Leeuwarden gebruiken parochies juist vaak (67%) de landelijke folder met standaard tekst. In het aartsbisdom Utrecht en in het bisdom Roermond zijn er relatief veel parochies (ruim een derde) die helemaal geen folder gebruiken in de benadering voor Kerkbalans.

Figuur 3.14 Gebruik folder bij benadering parochianen 2018, naar bisdom (in %)

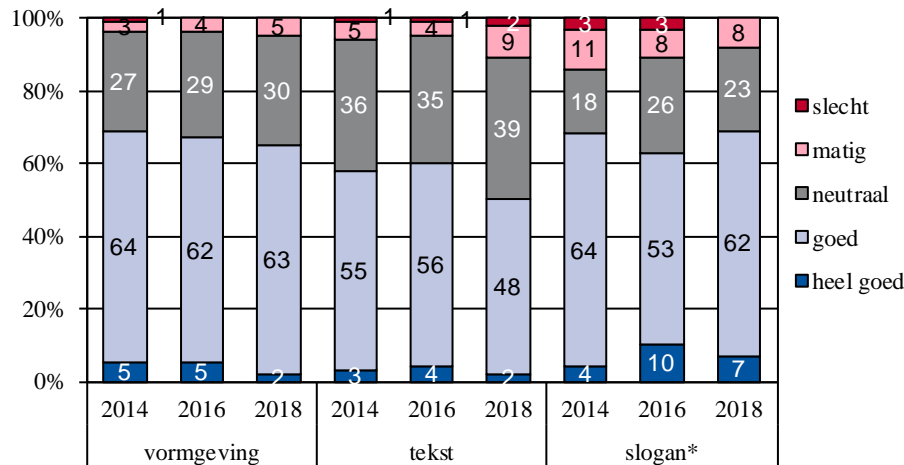

* Zelf samengestelde folder in combinatie met de landelijke folder.

Wat vinden de parochies van de landelijke folder? Ongeveer twee derde van de parochies vindt de vormgeving goed of heel goed en datzelfde geldt voor de slogan ‘Geef voor je kerk’. De helft vindt de tekst van de landelijke folder goed of heel goed. Echt ontevreden is slechts een zeer klein gedeelte van de parochies. De resultaten zijn vergelijkbaar met 2014 en 2016, alleen over de tekst is men in 2018 iets minder positief.

Figuur 3.15 Beoordeling landelijke folder 2014-2018 (in %)

* 2014: ‘Wat is de kerk jou waard?’. 2016: ‘Mijn kerk inspireert’. 2018: ‘Geef voor je kerk’.

Er zijn slechts kleine verschillen tussen de bisdommen in de beoordeling van de landelijke folder (zie Bijlage Figuur 3, 4 en 5). De folder wordt op alle drie de aspecten het beste beoordeeld in het bisdom Groningen-Leeuwarden. In het bisdom Breda, waar men vaak een zelf samengestelde folder gebruikt, vindt bijna de helft van de parochies de standaardtekst ‘matig’.

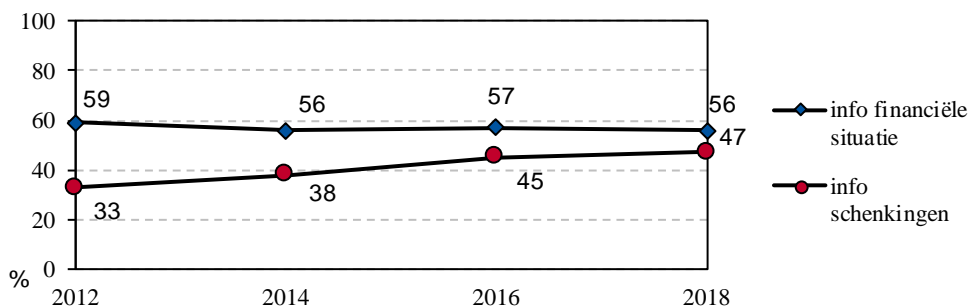
Inhoud van het materiaal

Slechts een klein gedeelte van de parochies (9%) doet in de brief of folder verslag van de activiteiten die de parochie heeft uitgevoerd (zie Bijlage figuur 6) en datzelfde geldt voor de activiteiten die de parochie van plan is te gaan uitvoeren (20%). In 2016 werden de uitgevoerde en geplande activiteiten op een vergelijkbare beperkte schaal opgenomen in het materiaal. Er zijn geen bisdommen waar uitgevoerde of geplande activiteiten op grote schaal worden gepresenteerd in het materiaal van Kerkbalans.

Informatie over de financiële situatie van de parochie wordt gemiddeld in bijna 60% van de parochies in het materiaal opgenomen; dit is vergelijkbaar met de jaren 2012 tot en met 2016.

Bijna de helft van de parochies neemt informatie over schenkingen op in het materiaal. Dit is vergelijkbaar met 2016 en een toename in vergelijking met de jaren 2012 en 2014 toen dit aandeel rond de 35% schommelde.

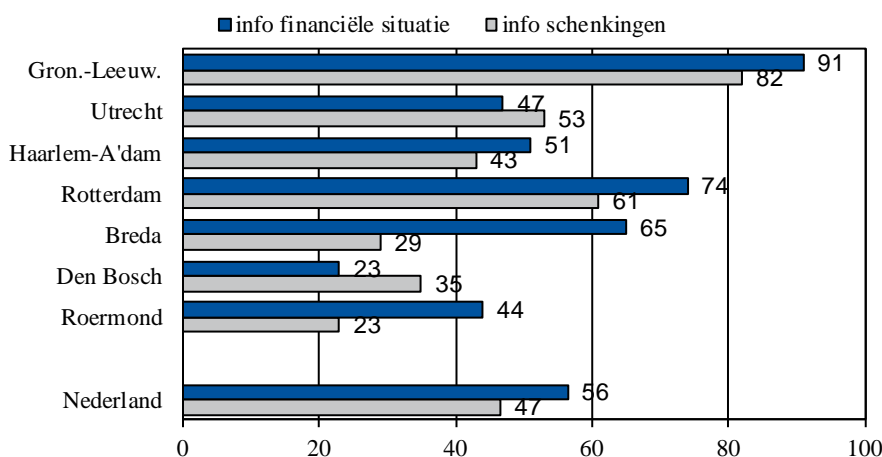
Figuur 3.16 Informatie over financiële situatie en schenkingen 2012-2018 (in %)

Informatie over de financiële situatie is vooral in het bisdom Groningen-Leeuwarden heel gebruikelijk (91% van de parochies) en ook, zij het in iets mindere mate, in de bisdommen Rotterdam (74%) en Breda (65%). In het bisdom Den Bosch wordt deze informatie het minst vaak aangereikt, in bijna een kwart van de parochies.

Ook informatie over schenkingen wordt in het bisdom Groningen-Leeuwarden het vaakst aangereikt (door 82% van de parochies). In de zuidelijke bisdommen Breda, Den Bosch en Roermond gebeurt dit het minst vaak (ongeveer 25-35%).

Figuur 3.17 Informatie over financiële situatie en schenkingen 2018, naar bisdom (in %)

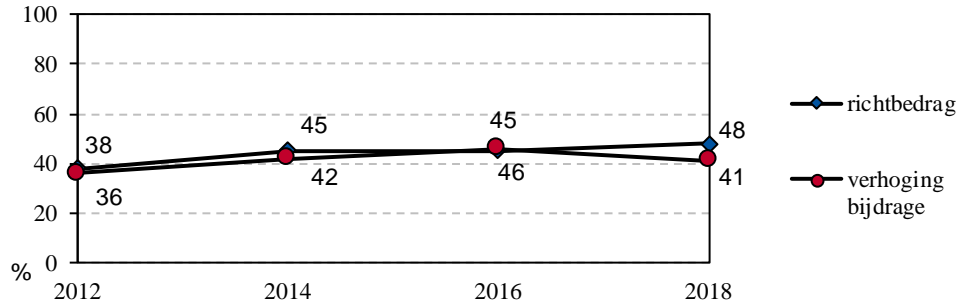

Poging om hoogte bijdrage te beïnvloeden

Gemiddeld over de bisdommen noemt bijna de helft van de parochies een richtbedrag. Dit is vergelijkbaar met 2014 en 2016, in de jaren daarvoor lag dit aandeel iets onder de 40%. Een verzoek om verhoging van de bijdrage was in opkomst, in 2012 deed ruim een derde van de parochies dit en in 2016 was dit toegenomen tot bijna de helft; inmiddels is het aandeel weer iets teruggevallen tot ongeveer 40%.

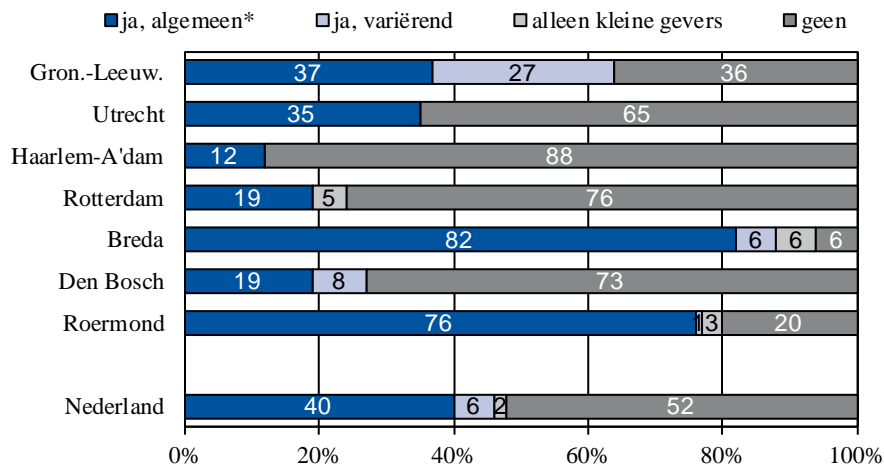
Figuur 3.18 Noemen richtbedrag* en verhoging bijdrage 2012-2018 (in %)

* Incidenteel is dit een richtpercentage.

In de bisdommen Roermond en Breda is het noemen van een richtbedrag heel gebruikelijk, 80-90% van de parochies in deze bisdommen doet dit. In de westelijke bisdommen Haarlem-Amsterdam en Rotterdam is dit juist heel ongebruikelijk, 10-20% van deze parochies noemt een richtbedrag. De andere bisdommen zitten hier tussenin.

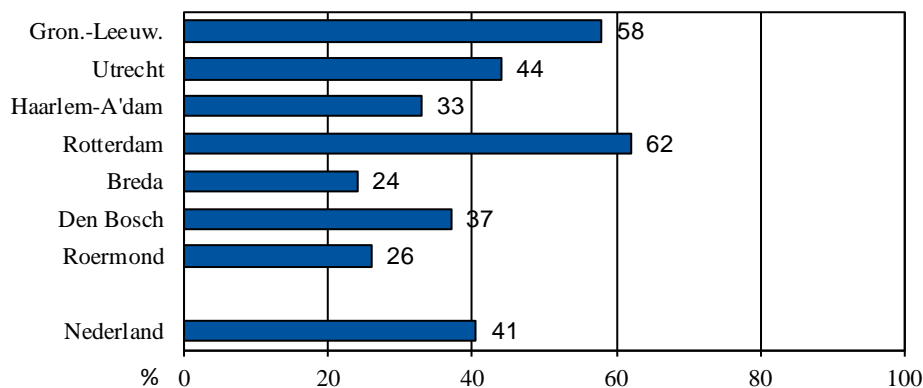
Figuur 3.19 Noemen richtbedrag 2018, naar bisdom (in %)

* Incidenteel is dit een richtpercentage. Gemiddeld bedraagt het richtbedrag € 104,-.

In vergelijking met het landelijke gemiddelde gebeurt het verzoek om een verhoging van de bijdrage in verhouding iets vaker door de parochies in de bisdommen Rotterdam en Groningen-Leeuwarden (respectievelijk 62% en 58%) en juist iets minder vaak door de parochies in de bisdommen Roermond en Breda (respectievelijk 26% en 24%).

Figuur 3.20 Verzoek verhoging bijdrage 2018, naar bisdom (in %)*

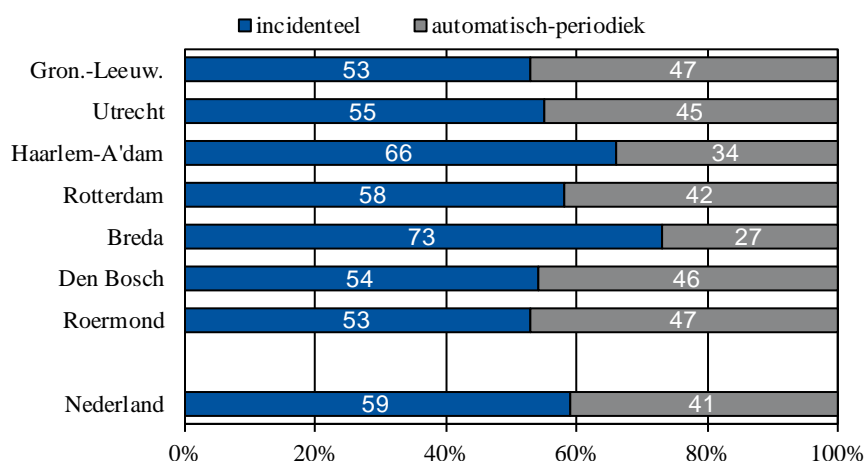

* Meestal gaat het hierbij om een algemeen verzoek (aan alle benaderde gevers), incidenteel gaat het om specifieke verzoeken aan bijvoorbeeld mensen die een kleine bijdrage gaven of mensen met een doorlopende machtiging.

Wijze van betalen

Bij parochianen die incidenteel een bijdrage geven (via overschrijving, acceptgiro, contant of machtiging), is het ieder jaar opnieuw de vraag of ze dit weer doen. Bij automatische periodieke betalingen (via doorlopende incasso of periodieke overschrijving) is de continuïteit meer gewaarborgd maar is de hoogte van de bijdrage lastiger te beïnvloeden. Net als in 2016 geeft een kleine meerderheid van de parochianen (59%) op incidentele basis, de rest (41%) op een meer continue basis. In het bisdom Breda wordt iets minder vaak automatisch-periodiek bijgedragen (27%) dan in de andere bisdommen.

Figuur 3.21 Wijze waarop parochianen betalen 2018, naar bisdom (in %)

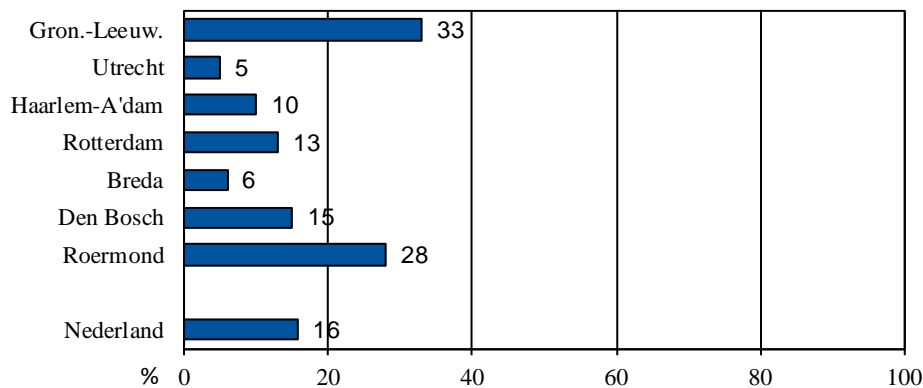

Bedankbrief

In de monitor van 2016 is voor het eerst gevraagd of parochies bijdragende huishoudens bedanken voor hun gift via een brief (of e-mail). Dit gebeurde in een klein deel van de parochies (13%) en in 2018 is dit nog steeds zo (16%). In de bisdommen Groningen-Leeuwarden en Roermond gebeurt dit op iets grotere schaal (respectievelijk 33% en 28%).

Figuur 3.22 Bedankbrief voor bijdrage Kerkbalans 2018, naar bisdom (in %)*

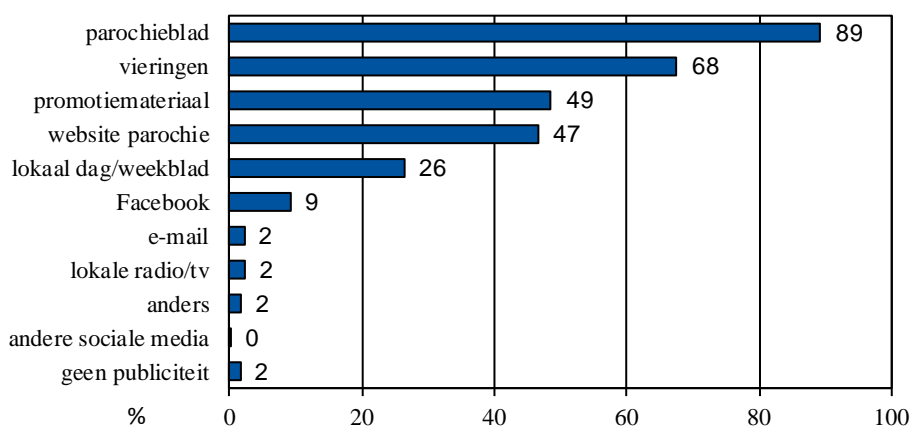
* Incidenteel is dit een e-mail.

Publiciteit

Voorafgaand aan Kerkbalans kan worden geprobeerd de actie onder aandacht te brengen van de mensen. In de monitor van 2016 is dit ook bevraagd, in de monitors daarvoor niet. Bijna alle parochies kondigen Kerkbalans aan in de het parochieblad (89%) en ook de aankondiging in vieringen (of diensten) is gebruikelijk (68%). Gemiddeld zet ongeveer de helft promotiemateriaal in zoals spandoeken of affiches en in bijna de helft van de parochies wordt de actie aangekondigd op de website. Ruim een kwart laat een bericht over Kerkbalans opnemen in de lokale krant. Andere publiciteit zoals via sociale media of lokale tv, komt op zeer beperkte schaal voor.

De publiciteit is in 2018 vergelijkbaar met 2016, alleen is het gebruik van promotiemateriaal iets terug gelopen (van 58% in 2016 tot 49% in 2018).

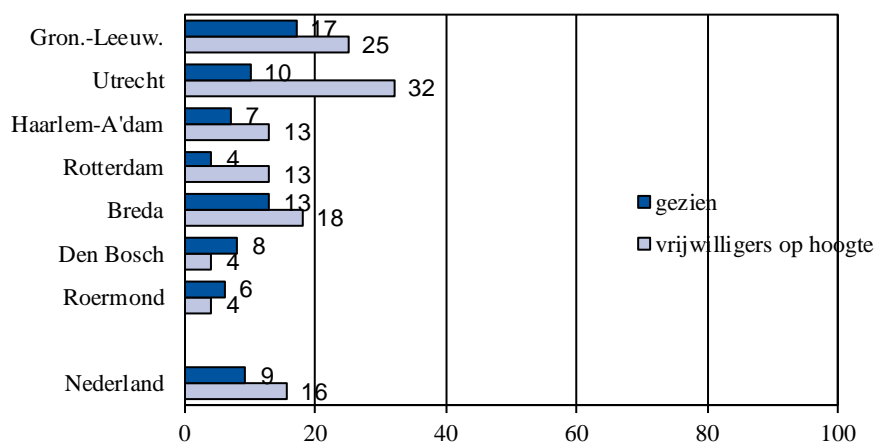
Figuur 3.23 Publiciteit voor Kerkbalans 2018 (in %)

Er zijn verschillen in de publiciteit tussen de bisdommen (zie Figuur 7 en 8 in de Bijlage). We geven hier steeds de uitersten weer, andere bisdommen zitten er dan tussenin of wijken niet veel af van het landelijke gemiddelde. Zo komt de aankondiging in het parochieblad in alle parochies van de bisdommen Groningen-Leeuwarden en Rotterdam voor en iets minder vaak in de parochies van de zuidelijke bisdommen Breda, Den Bosch en Roermond (ongeveer 80%). De aankondiging in vieringen en diensten komt vaak voor in het bisdom Rotterdam (in 87% van de parochies) en in de zuidelijke bisdommen juist weer minder vaak (ongeveer 50-60%). Een aankondiging op de website van de parochies in dit bisdom (35%) wordt in verhouding weinig gebruikt in het bisdom Roermond en dat geldt ook voor het promotiemateriaal (33%). Een bericht in een lokale krant gebeurt iets vaker in de bisdommen Breda en Den Bosch (respectievelijk 47% en 42%) en helemaal niet in het bisdom Groningen-Leeuwarden.

In de monitor van 2018 is ook gevraagd of men de landelijke start van Kerkbalans, via een live-uitzending op Facebook met o.a. Leo Fijen en Joanne Bijleveld, heeft gezien en of men vrijwilligers die betrokken zijn bij de uitvoering van Kerkbalans, hiervan op de hoogte heeft gebracht. De uitzending kent geen grote populariteit: ongeveer 10% van de parochies geeft aan de uitzending te hebben gezien (zonder hele grote verschillen tussen de bisdommen) en een zesde van de parochies heeft de vrijwilligers op de hoogte gebracht (in het aartsbisdom Utrecht en in het bisdom Groningen-Leeuwarden gebeurde dit iets vaker, in respectievelijk 32% en 25% van de parochies).

Figuur 3.24 Landelijke live-uitzending start Kerkbalans op Facebook 2018, naar bisdom (in %)

3.6 Wat doen parochies met niet-bijdragende parochianen?

Bij niet-bijdragende parochianen maken we onderscheid tussen drie groepen:

- 1) Weifelaars: Parochianen die in het voorgaande jaar geen bijdrage hebben gegeven, maar in de jaren daarvoor wel.
 - 2) Afhakers: Parochianen die al enkele jaren geen bijdrage hebben gegeven, maar dit daarvoor wel deden.
 - 3) Structurele niet-bijdragers: Parochianen die nog nooit een bijdrage hebben gegeven.
- Op het einde van deze paragraaf gaan we ook nog in op nieuwe parochianen, zij die in de parochie zijn komen te wonen of op andere wijze in de ledenadministratie 'te voorschijn zijn gekomen'. Dit is een vierde categorie van (nog) niet-bijdragende parochianen.

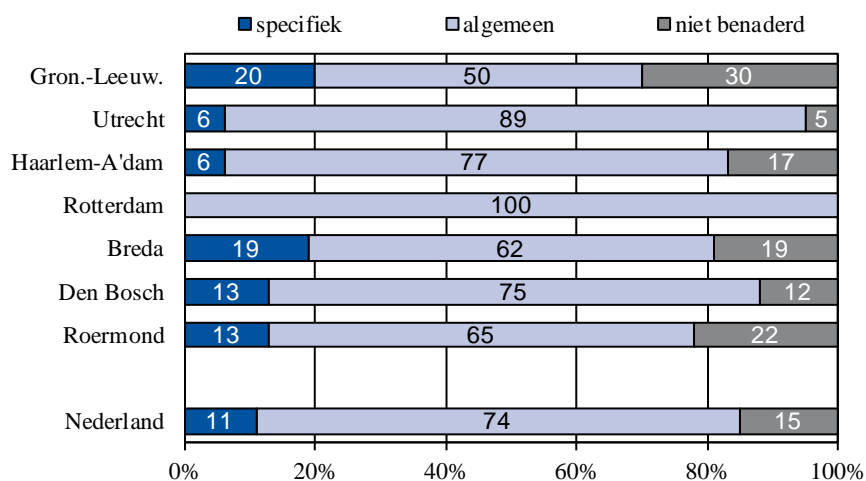
Weifelaars

De definitie van weifelaar is in 2016 aangescherpt, waardoor er geen vergelijking mogelijk is met de jaren daarvoor.

De meeste parochies (85%) benaderen weifelaars voor Kerkbalans, dit is gelijk aan 2016. Slechts een klein gedeelte (11%) doet dit op specifieke wijze, dat wil zeggen met specifiek materiaal of door in het materiaal een specifieke oproep te gaan doen om weer te gaan bijdragen; in 2016 was dit gedeelte iets groter (15%). In 15% van de parochies zijn in 2018, net als in 2016, weifelaars in zijn geheel niet benaderd.

In vergelijking met het landelijke beeld benaderen parochies in de bisdommen Groningen-Leeuwarden en Breda weifelaars iets vaker specifiek (ongeveer 20%); in het bisdom Rotterdam gebeurt dit helemaal niet.

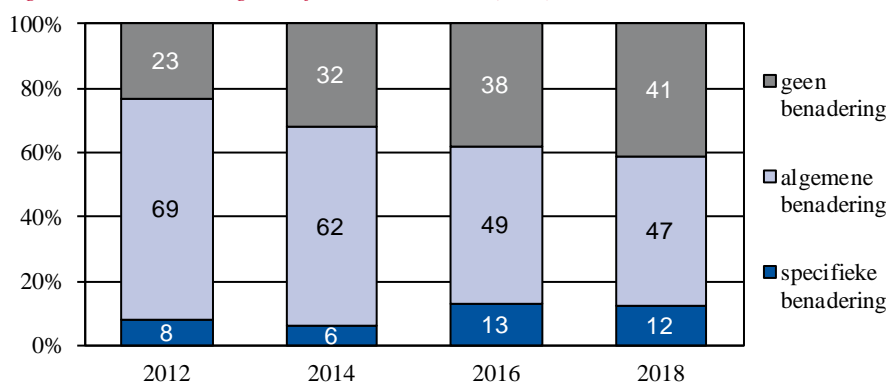
Figuur 3.25 Benadering van weifelaars 2018, naar bisdom (in %)

Afhakers

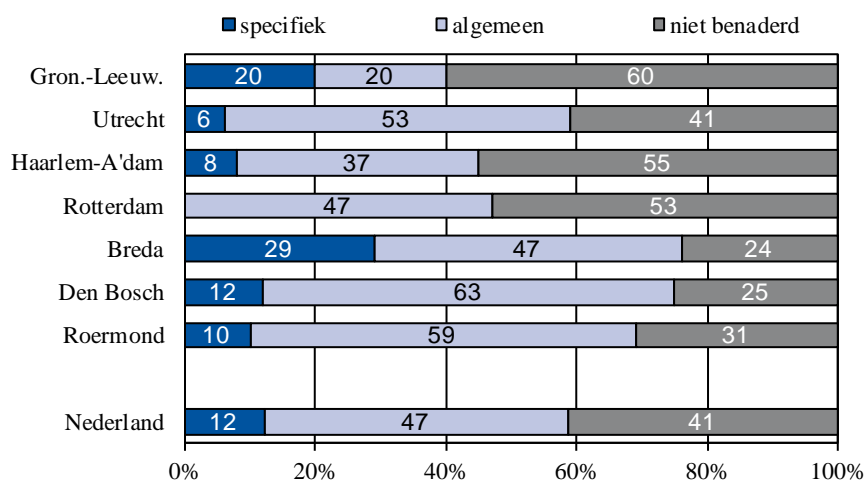
Ongeveer 60% van de parochies benadert afhakers, parochianen die ooit wel een bijdrage hebben gegeven maar dit al enkele jaren niet meer hebben gedaan. Ook voor deze groep niet-bijdragers geldt dat dit niet vaak (12%) gebeurt met specifiek materiaal of met een specifieke oproep om weer te gaan bijdragen. Deze verdeling is vergelijkbaar met 2016 maar in vergelijking met jaren daarvoor worden afhakers steeds minder vaak benaderd: in 2012 deed nog ongeveer 75% van de parochies dit, in 2018 is dit gedaald tot ongeveer 60%. De specifieke benadering van afhakers schommelt al jaren rond de 10%.

Figuur 3.26 Benadering van afhakers 2012-2018 (in %)

In de bisdommen Breda en Groningen-Leeuwarden komt een specifiek benadering van afhakers wat vaker voor (respectievelijk 29% en 20%). In de zuidelijke bisdommen Breda, Den Bosch en Roermond worden afhakers vaker benaderd, specifiek of algemeen (ongeveer 70-75%) dan in de bisdommen Groningen-Leeuwarden, Haarlem-Amsterdam en Rotterdam (ongeveer 40-50%); het aartsbisdom Utrecht zit hier tussenin (59%)

Figuur 3.27 Benadering van afhakers 2018, naar bisdom (in %)

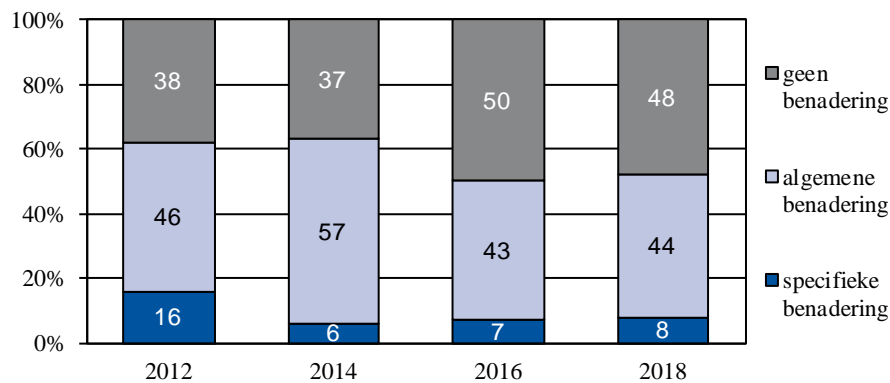

Structurele niet-bijdragers

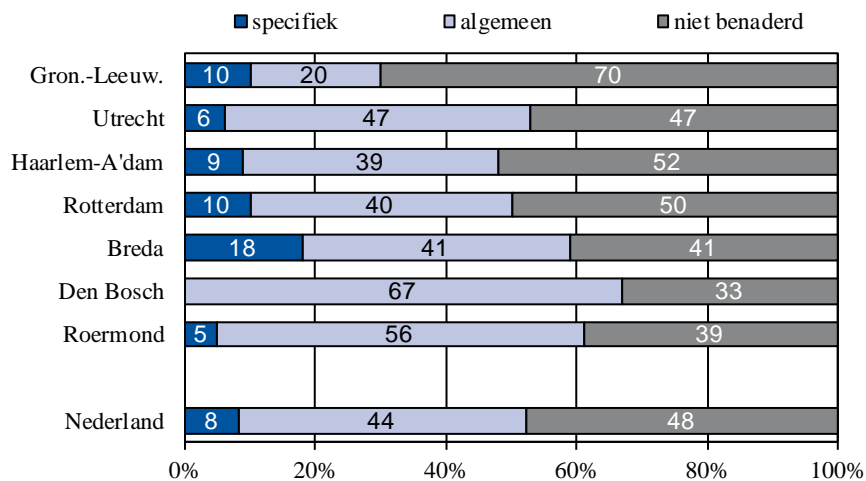
Ongeveer de helft van de parochies benadert structurele niet-bijdragers. Dit is vergelijkbaar met 2016, maar minder dan in 2012 en 2014 toen ruim 60% dit deed. De specifieke benadering van dit structurele niet-bijdragers komt slechts sporadisch voor (8%), vergelijkbaar met 2014 en 2016.

Figuur 3.28 Benadering van structurele niet-bijdragers 2012-2018 (in %)

In het bisdom Breda komt een specifieke benadering van structurele niet-bijdragers wat vaker voor (18%). In de zuidelijke bisdommen Breda, Den Bosch en Roermond worden structurele niet-bijdragers vaker benaderd, specifiek of algemeen (ongeveer 60-65%) dan in de andere bisdommen (ongeveer 50% en in het bisdom Groningen-Leeuwarden zelfs maar 30%).

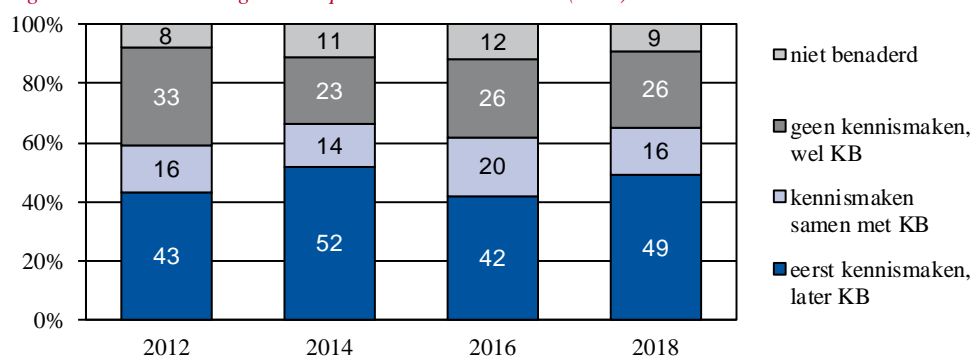
Figuur 3.29 Benadering van structurele niet-bijdragers parochianen 2018, naar bisdom (in %)

Nieuwe parochianen

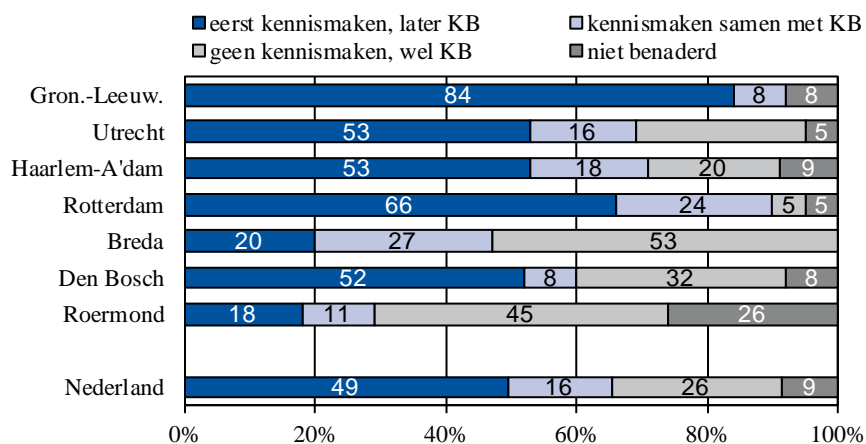
Tot slot de nieuwe parochianen. Ongeveer de helft van de parochies maakt eerst kennis met deze parochianen en benadert ze later voor Kerkbalans. Een zesde van de parochies maakt kennis met de nieuwe parochianen maar benadert ze tegelijkertijd voor Kerkbalans en een kwart van de parochies benadert ze voor Kerkbalans zonder verder kennis met hen te maken. In totaal benadert ongeveer 90% van de parochies nieuwe parochianen voor Kerkbalans; dit is vergelijkbaar met voorgaande jaren. Het percentage van de parochies dat eerst kennismakt en nieuwe parochianen daarna pas voor Kerkbalans benadert, is tussen 2014 en 2016 gedaald (van 52% naar 42%) maar is in 2018 weer gestegen, bijna tot het niveau van 2014 (49%).

Figuur 3.30 Benadering nieuwe parochianen 2012-2018 (in %)

In het bisdom Groningen-Leeuwarden is eerst kennismaken met nieuwe parochianen en ze daarna pas benaderen voor Kerkbalans heel gebruikelijk (84% van de parochies doet dit) en ook in het bisdom Rotterdam doet men dit vaak (66%). In de bisdommen Breda en Roermond doen weinig parochies dit (respectievelijk 20% en 18%). In het laatste bisdom worden deze nieuwe parochianen in een kwart van de parochies helemaal niet benaderd voor Kerkbalans.

Figuur 3.31 Benadering nieuwe parochianen 2018, naar bisdom (in %)

3.7 Mate van activiteit parochies en ondersteuning

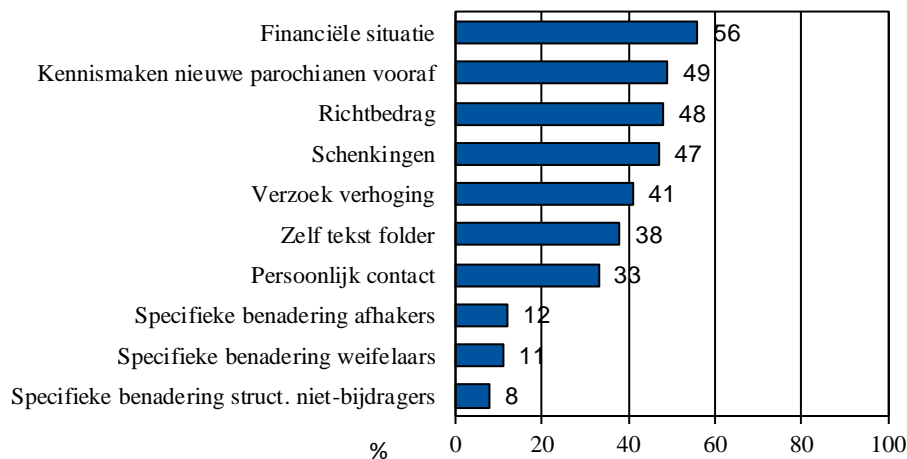
Mate van activiteit

Uit de voorgaande paragrafen is al gebleken dat niet alle parochies even actief zijn in het benaderen van hun (niet-bijdragende) parochianen voor Kerkbalans en in het beïnvloeden van geefgedrag. In deze paragraaf wordt, evenals voorgaande jaren, een totaalbeeld van de mate van activiteit van parochies met betrekking tot Kerkbalans gepresenteerd. We nemen daartoe de volgende kenmerken mee:

- Persoonlijk contact met parochianen bij afgeven materiaal of ophalen reacties.
- Zelf samengestelde tekst (of volledig zelf samengestelde folder).
- Noemen van een richtbedrag (of –percentage).
- Verzoek om verhoging van de bijdrage.
- Informatie over de financiële situatie.
- Informatie over schenkingen.
- Specifieke benadering weifelaars.
- Specifieke benadering afhakers.
- Specifieke benadering structurele niet-bijdragers.
- Kennismaking nieuwe parochianen voorafgaand aan benadering voor Kerkbalans.

Het specifiek benaderen van groepen niet-bijdragende parochianen komt, zoals reeds eerder werd weergegeven, niet vaak voor; alle andere activiteiten worden gemiddeld door ongeveer tussen de 30% en 60% van de parochies gedaan.

Figuur 3.32 Tien activiteiten 2018 (in %)

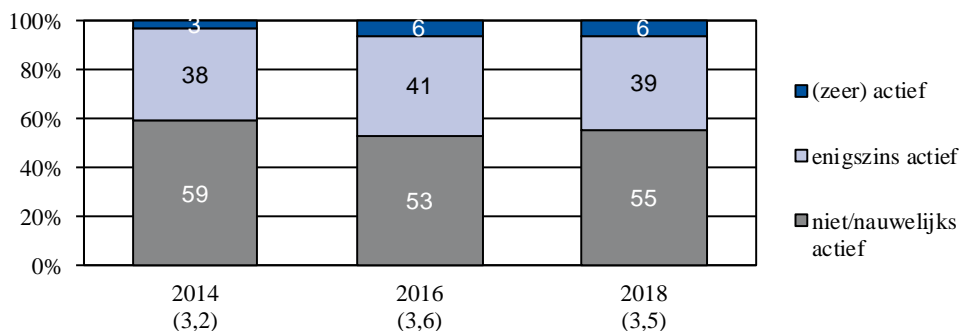

De gehanteerde activiteiten voor de monitors van 2014, 2016 en 2018 zijn iets anders samengesteld dan in de monitors daarvoor. Daarom worden hier alleen de laatste drie monitors met elkaar vergeleken.

Op alle kenmerken kan een parochie 'ja' scoren; als dit zo is, resulteert dit in een maximale activiteitscore van tien. Gemiddeld doen parochies tussen de drie en vier van de tien activiteiten. Dit is vergelijkbaar met 2014 en 2016.

Wanneer we de parochies indelen in klassen, is een zeer klein deel (zeer) actief (6%; zij doen minimaal zes van de bovenstaande tien activiteiten) en ongeveer 40% enigszins actief (zij doen vier of vijf activiteiten). Ruim de helft is niet of nauwelijks actief; zij doen maximaal drie activiteiten. Deze verdeling is nagenoeg gelijk aan 2014 en 2016.

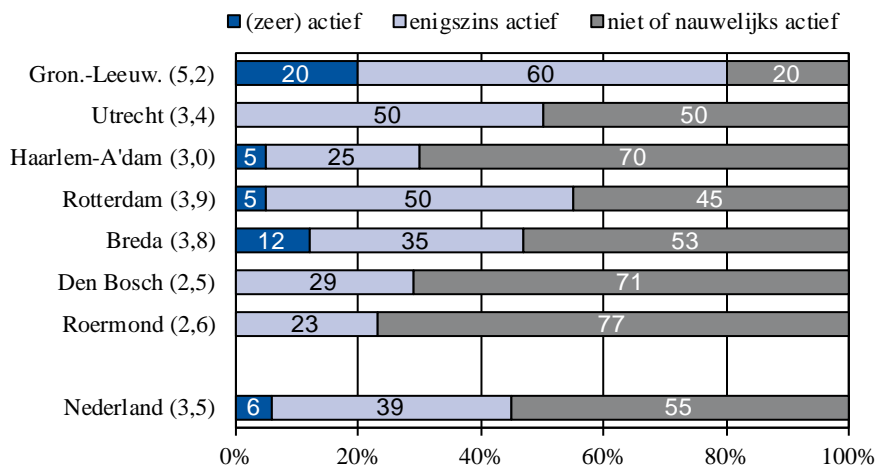
Figuur 3.33 Mate van activiteit parochies 2014-2018 (in %)*

* Schaal 0-10 met niet of nauwelijks actief = 0-3 activiteiten, enigszins actief = 4-5 activiteiten en (zeer) actief = 6-10 activiteiten. Tussen haakjes staat de gemiddelde activiteitscore.

Op basis van de activiteitscores blijkt het volgende beeld in de bisdommen. In het bisdom Groningen-Leeuwarden is een zeer groot deel (80%) tenminste enigszins actief. Dan volgen de bisdommen Rotterdam en Breda, en Aartsbisdom Utrecht (ongeveer de helft tenminste enigszins actief), en tot slot de bisdommen Haarlem-Amsterdam, Den Bosch en Roermond (ongeveer 25-30% tenminste enigszins actief).

Figuur 3.34 Mate van activiteit parochies 2018, naar bisdom (in %)*

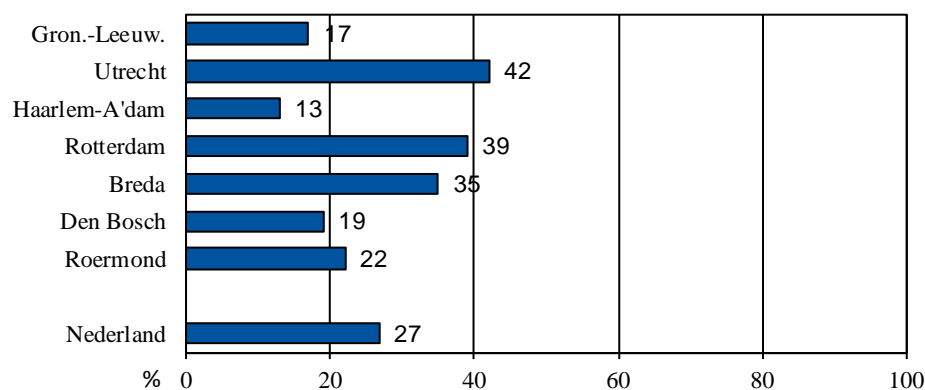
* Schaal 0-10 met niet of nauwelijks actief = 0-3 activiteiten, enigszins actief = 4-5 activiteiten en (zeer) actief = 6-10 activiteiten. Tussen haakjes staat de gemiddelde activiteitscore.

De gemiddelde activiteitscore is in de bisdommen Groningen-Leeuwarden, Breda en Rotterdam tussen 2016 en 2018 toegenomen (in de eerste twee bisdommen steeg de activiteit ook al tussen 2014 en 2016, in het bisdom Rotterdam bleef die toen gelijk). In de bisdommen Den Bosch en Roermond en in het aartsbisdom Utrecht is er sprake van een dalende activiteit tussen 2016 en 2018 (tussen 2014 en 2016 was er in deze drie bisdommen juist een stijgende activiteit). En in het bisdom Haarlem-Amsterdam is de activiteit tussen 2016 en 2018 stabiel (na een stijging tussen 2014 en 2016).

Aan de parochies is ook meer in het algemeen gevraagd of zij in 2018 Kerkbalans hebben veranderd c.q. verbeterd ten opzichte van eerdere jaren. Ongeveer een kwart van de parochies heeft Kerkbalans in 2018 anders opgezet dan de jaren ervoor, in 2016 was dit een vijfde. Het betreft vaak andere aanpassingen dan de tien hiervoor geschetste activiteiten, zoals bijvoorbeeld de verbetering van de brief. In het aartsbisdom Utrecht en in de bisdommen Rotterdam en Breda gebeurde dit wat vaker (ongeveer 35-40%) en in de bisdommen Groningen-Leeuwarden, Haarlem-Amsterdam, Den Bosch en Roermond juist wat minder vaak (ongeveer 15-20%) dan het landelijke gemiddelde.

Figuur 3.35 Kerkbalans 2018 anders opgezet in vergelijking met eerdere jaren, naar bisdom (in %)

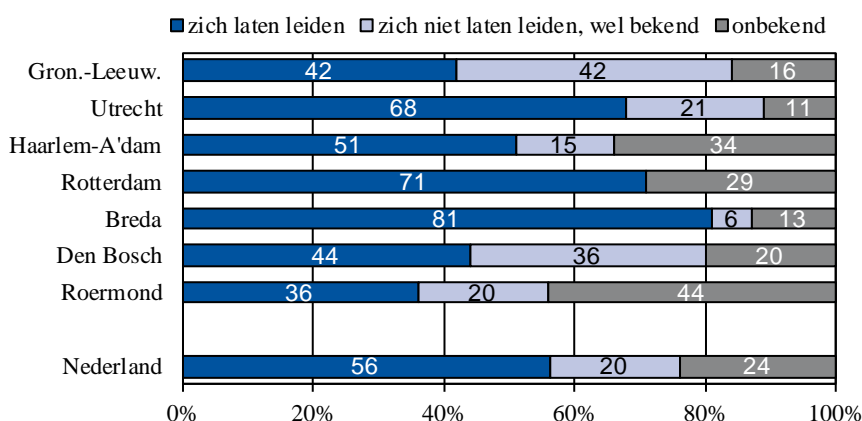

Ondersteuning

Een derde indicatie voor het aantal parochies dat bezig is de uitvoering van Kerkbalans te verbeteren, is het raadplegen van het Stappenplan. In het Stappenplan worden tips gegeven voor de uitvoering van Kerkbalans. Deze tips gaan over hoe parochies de actie moeten opstarten en uitvoeren en hoe men goed materiaal kan ontwikkelen. Dit Stappenplan is beschikbaar via een brochure en via de website van Kerkbalans. Deze website is overigens in 2018 door driekwart van de parochies, in veel gevallen globaal, bezocht (zie Figuur 9 in de Bijlage); in 2016 was dit 70%.

Aan de parochies is gevraagd of ze het Stappenplan kennen en of ze zich door de verschillende onderdelen van dit Stappenplan hebben laten inspireren of leiden. Ruim de helft van de parochies (56%) heeft zich bij de uitvoering van Kerkbalans laten leiden of inspireren door het Stappenplan. Een op de vijf parochies kent het Stappenplan wel maar heeft dit niet ingezet voor hun Kerkbalans. De totale bekendheid van het Stappenplan komt hiermee in 2018 uit op driekwart van de parochies, een kwart kent het Stappenplan dus niet; In 2016 was het Stappenplan bij ongeveer twee derde van de parochies bekend.

Figuur 3.36 Bekendheid en zich laten leiden Stappenplan 2018, naar bisdom (in %)

In het bisdom Breda heeft het overgrote deel van de parochies, ongeveer 80%, zich laten leiden door het Stappenplan en ook in het aartsbisdom Utrecht en in het bisdom Rotterdam gebeurt dit heel vaak (ongeveer 70%). In het bisdom Roermond heeft slechts een derde zich laten leiden door het Stappenplan en kent een fors deel van de parochies (44%) het Stappenplan niet.

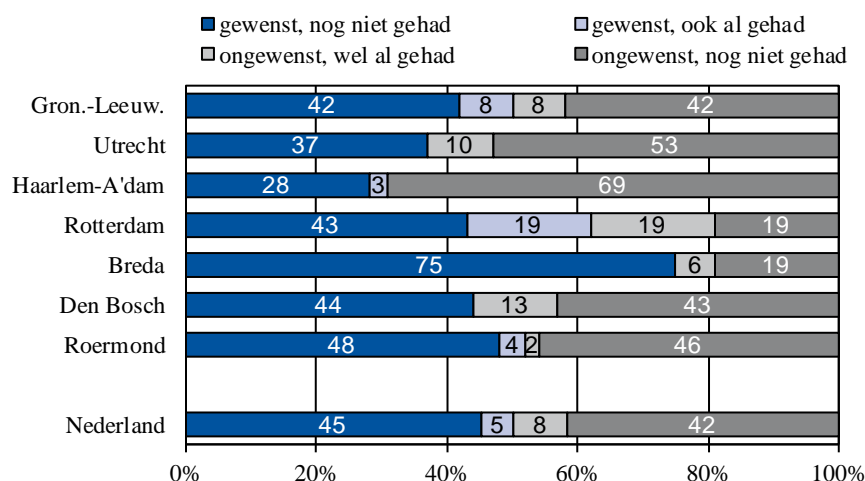
Welke tien onderdelen van het Stappenplan heeft men geraadpleegd voor de uitvoering van Kerkbalans? Het gaat hierbij alleen om de parochies die het Stappenplan kennen.

Alle onderdelen worden door een derde tot de helft van de parochies ingezet (zie Figuur 10 in de Bijlage), met uitzondering van het onderdeel ‘Maak er een feestje van’ (door 19% ingezet).

Aan de parochies is in de monitor van 2018 tot slot nog gevraagd of men baat zou hebben bij ondersteuning bij de uitvoering van Kerkbalans door het bisdom of door de Interdiocesane Commissie Geldwerving (buiten het zelf gebruiken van het Stappenplan). Het gaat hierbij dan bijvoorbeeld om specifiek materiaal voor doelgroepen en de benadering van niet-bijdragende parochianen. De helft van de parochies wil dit (een klein deel hiervan heeft in het verleden ook al ondersteuning gehad), de andere helft niet. In het bisdom Breda is de wens het grootst (driekwart van de parochies wil dit), in het aartsbisdom Utrecht en in het bisdom Haarlem-Amsterdam het geringst (ongeveer een derde). In het bisdom Rotterdam zijn in verhouding veel parochies (38%) die al ondersteuning hebben ontvangen (landelijk is dit 13%).

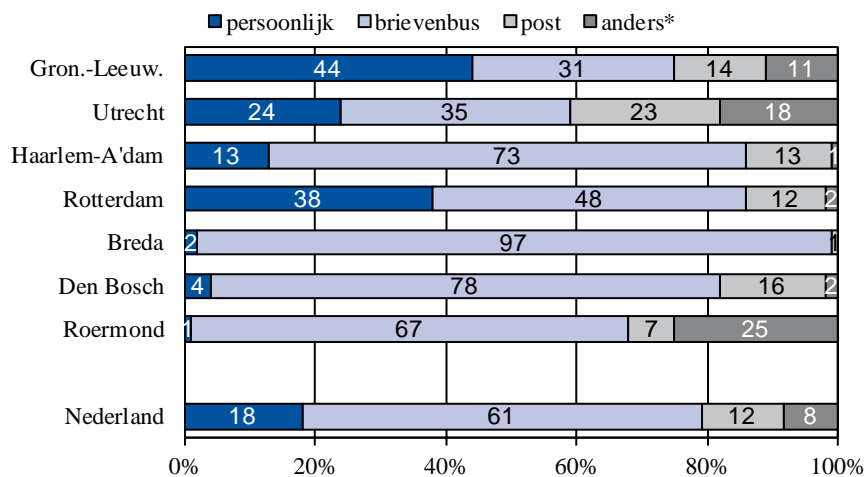
Figuur 3.37 Ondersteuning gewenst bij uitvoering Kerkbalans 2018, naar bisdom (in %)

Er is aan de parochies die ondersteuning wensen ook nog gevraagd hoe deze ondersteuning er uit zou moeten zien. De meeste van deze parochies (62%) wensen voorlichtingsbijeenkomsten op lokaal niveau. Een persoonlijk bezoek van een adviseur en voorlichtingsbijeenkomsten op diocesaan niveau zijn minder populair (beide door ongeveer 20% van de parochies die ondersteuning wensen).

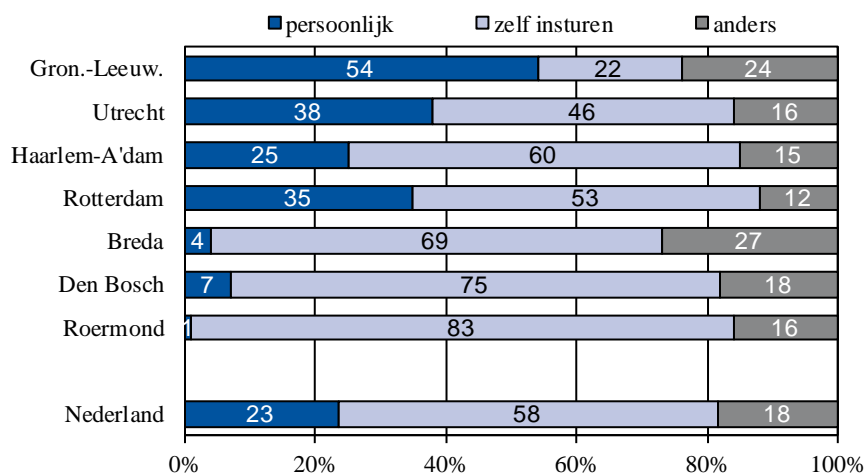
Bijlage

Figuur 1 Hoe zijn parochianen benaderd met materiaal 2018, naar bisdom (in %)

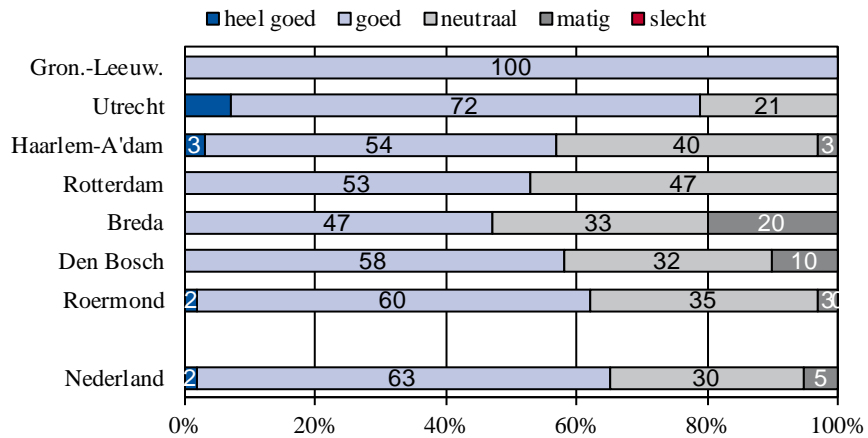
* Vooral verspreiding via vieringen/diensten.

Figuur 2 Hoe hebben parochianen gereageerd 2018, naar bisdom (in %)

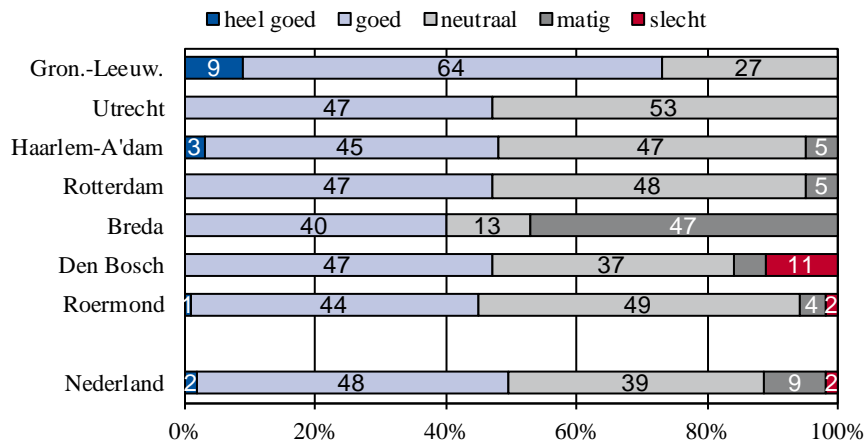

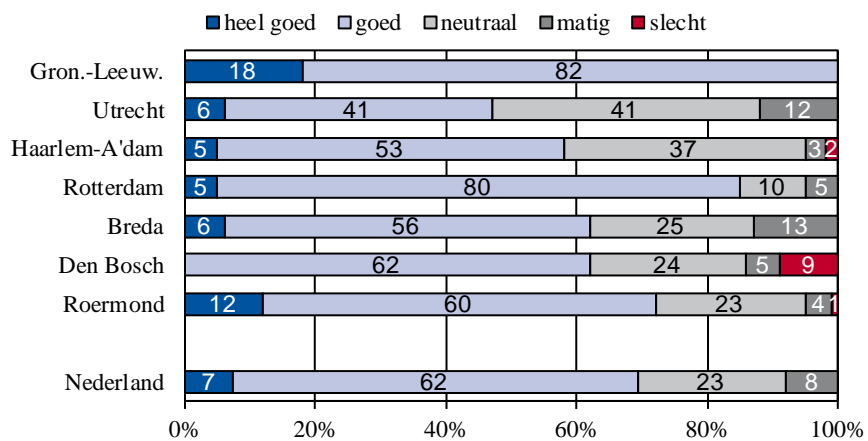
Figuur 3 Beoordeling landelijke folder 2018 wat betreft vormgeving, naar bisdom (in %)

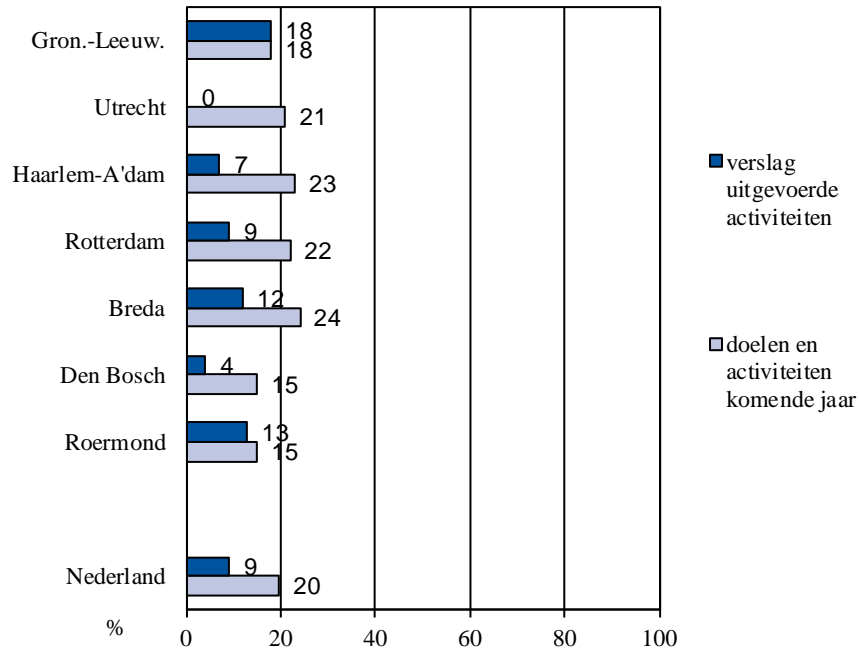
Figuur 4 Beoordeling landelijke folder 2018 wat betreft tekst, naar bisdom (in %)

Figuur 5 Beoordeling landelijke folder 2018 wat betreft slogan 'Geef voor je kerk', naar bisdom (in %)

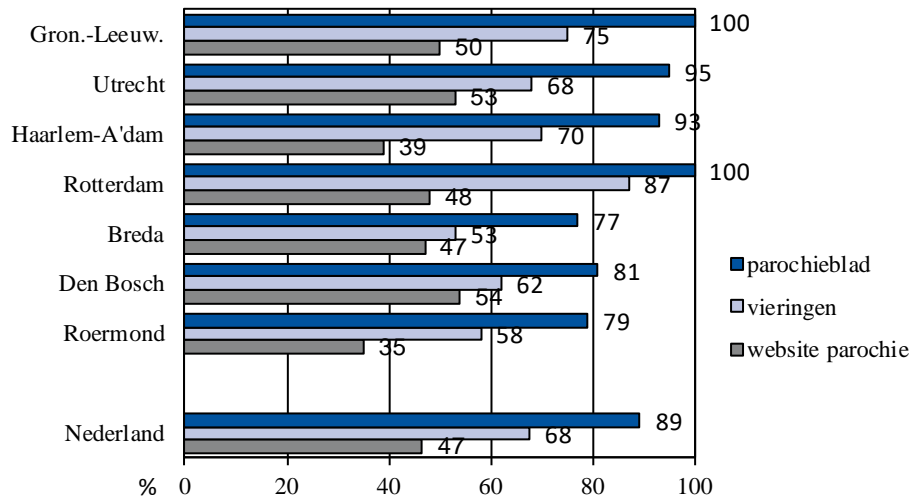

Figuur 6 Vermelding activiteiten in materiaal Kerkbalans 2018, naar bisdom (in %)

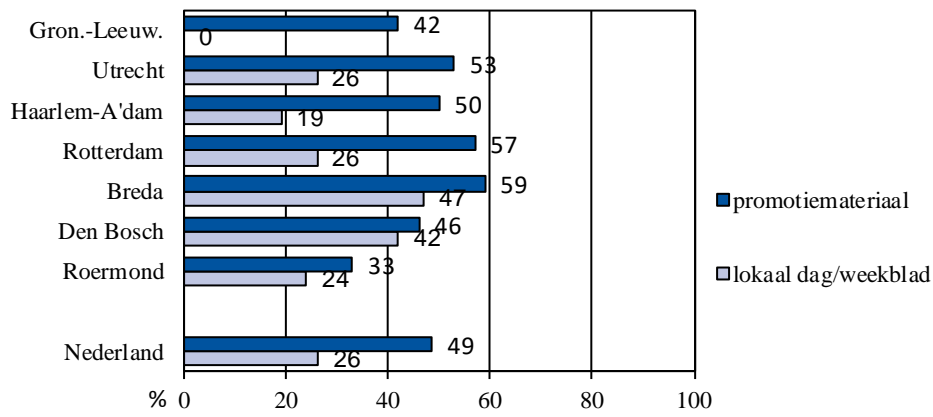

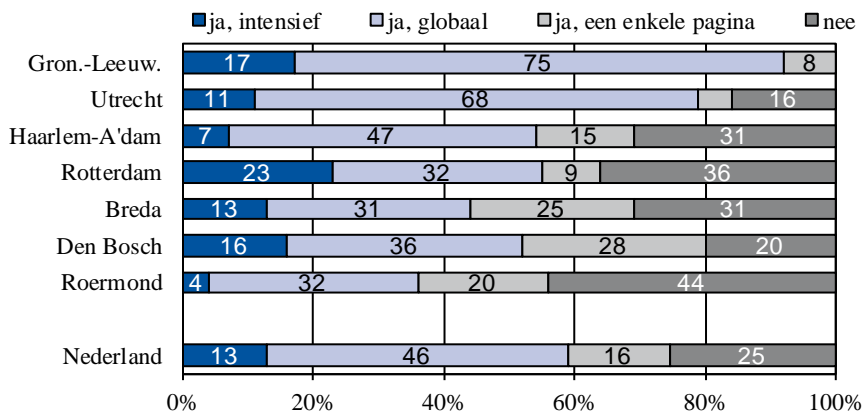
Figuur 7 Publiciteit voor Kerkbalans (parochieblad, vieringen en website) 2018, naar bisdom (in %)

Figuur 8 Publiciteit voor Kerkbalans (promotiemateriaal en lokale bladen) 2018, naar bisdom (in %)

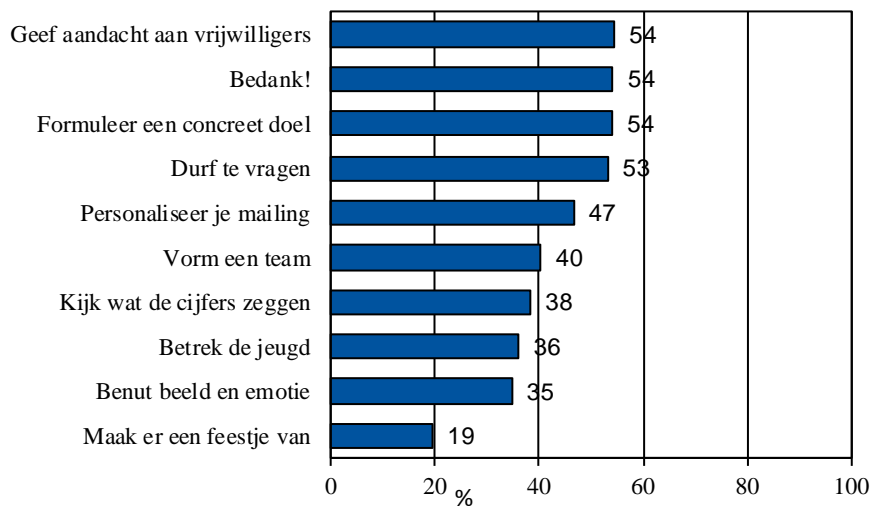

Figuur 9 Website Kerkbalans bezocht in 2018, naar bisdom (in %)

* Van de parochies die de website hebben bezocht, geeft ongeveer twee derde aan het Stappenplan op de website te hebben bekeken, 40% bezocht de webshop en een kwart de veel gestelde vragen. De website krijgt van de bezoekers als rapportcijfer een 7,1.

Figuur 10 Zich laten leiden door onderdelen Stappenplan 2018* (in %)

* Alleen parochies die het Stappenplan kennen.

Onderzoekscentrum religie en samenleving

Het Kaski verricht toegepast wetenschappelijk onderzoek naar vraagstukken rond religie en samenleving. We hebben een lange ervaring als één van de oudste sociaal-wetenschappelijke instituten van Nederland.

U kunt bij ons terecht voor diverse vormen van onderzoek, zoals enquêtes, prognoses, evaluatieonderzoek en kwalitatief onderzoek via interviews en focusgroepen.

Naast onderzoek bieden wij ook beleidsadvisering en ondersteuning aan.

Het Kaski is onderdeel van de Faculteit der Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen van de Radboud Universiteit Nijmegen, en lid van de Vereniging voor Beleidsonderzoek.

Erasmusplein 1
6525 HT Nijmegen

Postbus 9103
6500 HD Nijmegen

Telefoon:
024 - 365 35 31

www.ru.nl/kaski
info@kaski.ru.nl